

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Yleistä

Ihmisoikeuskeskus kiittää mahdollisuudesta lausua valtioneuvostona kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma). Ihmisoikeuskeskus on antanut alla olevan lausunnon 21.11.2024 lausuntopalvelu.fi -palvelussa.

Demokratiaohjelmassa asetetaan oikeat peruslähtökohdat, kun demokratia, oikeusvaltio sekä ihmisoikeuksien turvaaminen linkitetään yhteiskunnan vakauden, toimivuuden ja luottamuksen tärkeimmiksi elementeiksi. Ihmisoikeuskeskus pitää tärkeänä varsinkin sitä, että ohjelman erityistavoitteiksi asetetaan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytänteiden kehittäminen. Lisäksi Ihmisoikeuskeskus pitää tärkeänä, että ohjelmassa keskitytään lasten ja nuorten vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuuksien parantamiseen, huomioiden myös haavoittuvassa asemassa olevat nuoret henkilöt.

Ihmisoikeuskeskus tulee seuraamaan mielenkiinnolla hallituksen suunnitteleminen, uudenlaisten osallistumis- ja vaikuttamisrakenteiden kehittämistä ja pilotointityötä (tavoitelinjaus 8). Uusien rakenteiden käyttöönotossa tulisi huomioida, että lasten ja nuorten merkityksellinen osallistuminen mahdollistetaan jo aivan hankkeiden alku- ja suunnitteluvaiheista lähtien. Tämä parantaa paitsi aitoa osallistamista hankkeissa itsessään, myös lasten ja nuorten mahdollisuutta toteuttaa perustuslaillista oikeuttaan vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen (PL 2.2 §). Keskus seuraa mielenkiinnolla myös, miten nuorisovaltuustojen aseman vahvistaminen (tavoite 3) sekä uusien kansalaisosallistumistapojen toteuttaminen (tavoite 9) realisoituvat.

Ohjelma sisältää näiden lisäksi useita tärkeitä ja ajankohtaisia tavoitteita. Ohjelmassa ei kuitenkaan huomioida riittävästi tai ollenkaan tiettyjä yhteiskunnallisia ongelmia, jotka vaikuttavat demokratiaan heikentävästi. Näitä avaamme lähemmin tässä lausunnossa.

Yhdenvertaisuus

Osallistumisen eriarvoistuminen tunnistetaan ohjelmassa keskeisenä haasteena suomalaiselle demokratialle. Ohjelmaluonnoksessa todetaan, että esimerkiksi äänestysaktiivisuus eriytyy mm. sosioekonomisen aseman, kielen ja sukupuolen mukaan ja että eri väestöryhmien ja alueiden väliset erot koetussa luottamuksessa ovat lisääntymässä.

Nämä huolenaiheet eivät kuitenkaan heijastu riittävästi ohjelman tavoitelinjauksissa. Ohjelmassa esimerkiksi ei esitetä toimenpiteitä yhteiskunnan syrjivien rakenteiden tai rasismien vähentämiseksi. Jotta hallitus voisi houkutella heikommassa asemassa olevia ja marginalisoituja ryhmiä mukaan demokraattiseen prosessiin ja turvataksaan tätä kautta osallisuutta, hallituksen tulisi pyrkiä puuttumaan ohjelmassaan myös rakenteellisiin yhdenvertaisuusongelmiin. Ohjelmassa nyt visioidut, äänestysaktiivisuutta edistävät ratkaisut ovat lähinnä teknisluonteisia ja tiedottamiseen liittyviä. Ohjelmaluonnoksen keinot eivät juurikaan vaikuta äänestyshaluttomuuden tai osallistumiskyvyttömyyden juurisyihin, vaikka ne äänestämisen teknistä toteuttamista saattavatkin helpottaa. Hallituksen puuttumattomuus vallitseviin yhdenvertaisuusongelmiin voi ennemminkin olla omiaan vain heikentämään äänestysaktiivisuutta ja yhteiskunnallista osallistumista.

Rasismi ja yhdenvertaisuuden puutteellinen toteutuminen ovat merkittävä ja monen yhteiskunnan osa-alueen läpäisevä ongelma, jotka hankaloittavat ihmisoikeuksien ja yhteiskunnallisen osallisuuden toteutumista. Kyseessä on juuri demokratian syvimpiä rakenteita rikkova ongelma, jonka sivuuttaminen tämän ohjelman tavoitteiden saavuttamiseksi ei ole asianmukaista. Viittaaminen hallituksen muihin toimintaohjelmiin ei tuo asiaan parannusta, ottaen huomioon, että esimerkiksi valtioneuvoston rasismien torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi tehdyn toimenpideohjelman kirjaukset yhteiskunnallisen ilmapiirin parantamisesta tai rasistisen häirinnän ja syrjinnän torjunnasta jättävät paljon toivomisen varaa (ks. Ihmisoikeuskeskuksen lausunto toimenpideohjelmasta). Ihmisoikeuskeskus on todennut vastaavan ongelman aiemmin tänä vuonna myös hallituksen valtakunnallisesta nuorisotyön ja -politiikan ohjelmasta antamassaan lausunnossa.

Vihapuhe

Ihmisoikeuskeskus kiinnittää huomiota myös siihen, että demokratiaohjelmassa ei esitetä toimenpiteitä vihapuheen kitkemiseksi. Tämä on merkittävä puute ottaen huomioon, että hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuurin vahvistaminen yhteiskunnassa on ohjelman yksi tavoite. Esimerkiksi YK:n ihmisoikeuskomitea on antanut Suomelle huomautuksia riittämättömistä toimista vihapuheen torjumiseksi sekä tähän liittyviä toimenpidesuosituksia. Koska

demokratiaohjelman tavoitelinjauksessa 15 listataan keskeisenä toimenpiteenä kansainvälisiltä valvontaelimiltä saatujen suositusten toimeenpano, vihapuheen torjumiseksi tähtäävien toimenpiteiden puute näyttäytyy tässäkin mielessä erikoisena.

Vihapuhe, mukaan lukien verkossa ilmenevä, voi vähentää halukkuutta osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ja myös heikentää ihmisten turvallisuudentunnetta. Tämä vaikuttaa kielteisesti yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Vihapuheella voi olla erityisen merkittäviä vaikutuksia lapsiin ja nuoriin ottaen esimerkiksi huomioon, että nuoret ihmiset viettävät keskimäärin enemmän aikaa sosiaalisessa mediassa. Ohjelmaluonnoksen toimenpiteissä sivuutetaan myös maalittaminen, joka on vihapuheeseen läheisesti liittyvä ilmiö. Maalittamisen ehkäisyyn tähtäävät toimenpiteet tulisikin huomioida, varsinkin koska ohjelmassa kuitenkin tunnustetaan, että virkamiehiin, päättäjiin, toimittajiin, tutkijoihin ja kansalaisyhteiskunnan toimijoihin kohdistuva järjestelmällinen häirintä on lisääntynyt.

Kansalaisyhteiskunta

Ihmisoikeuskeskus pitää huolestuttavana, että ohjelmaluonnoksen kansalaisyhteiskunnan tukemiseen tähtäävät toimet ovat lähes olemattomia, vaikka luonnos korostaakin tilannekuvassaan kansalaisyhteiskunnan merkitystä. Ohjelmaluonnos jättää huomiotta myös sen, miten tällä hallituskaudella toteutuneet kansalaisyhteiskuntaan kohdistuvat leikkaukset heikentävät kansalaisjärjestöjen toimintakykyä sekä esimerkiksi mahdollisuuksia edistää niiden demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta tukevia toimintoja taikka haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa työtä. Ihmisoikeuskeskus katsoo, että lopullisen demokratiaohjelman tulisikin sisältää selkeämpiä kansalaisyhteiskuntaa tukevia toimia, jotta edellytykset ohjelman keskeisten tavoitteiden edistämiseksi voidaan turvata myös tätä kautta.

Ihmisoikeus- ja demokratiakasvatus

Ihmisoikeuskeskus näkee positiivisena, että demokratiaohjelmassa painotetaan ihmisoikeus- ja demokratiakasvatusta sekä näiden jatkumon vahvistamista varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle. Hallituksella on kuitenkin samaan aikaan aikomuksena esimerkiksi muuttaa yhdenvertaisuuslakia niin, että velvoite laatia toimipaikkakohtainen varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuussuunnitelma poistuisi (ks. Ihmisoikeuskeskuksen lausunto tähän liittyen). Tämä näyttäytyy ristiriitaisena demokratiaohjelman ihmisoikeus- ja demokratiakasvatuksen kehittämistavoitteen kanssa.

Ottaen huomioon ohjelmaluonnoksenkin mainitsema perustavanlaatuinen kytkös demokratian ja ihmisoikeuksien välillä, Ihmisoikeuskeskus korostaa, että varsinkin opettajien pitkäjänteistä perus- ja täydennyskoulutusta ihmisoikeuksiin liittyen tulisi vahvistaa. Tämä vaatii demokratia- ja ihmisoikeuskoulutuksen pysyvien rakenteiden edistämistä, kuten myös riittävää resursointia. Ihmisoikeuskeskuksen ihmisoikeusvaltuuskunta on todennut tämän demokratia- ja

ihmisoikeuskasvatusta koskevassa kannanotossaan jo edellisellä hallituskaudella. Asiaa edistäessään Suomella olisi mahdollisuuksia myös kansainväliseen vaikuttamistyöhön, ottaen huomioon maamme kansainvälisesti korkealle arvostettu koulutusjärjestelmä.

Kansallinen demokratiapolitiikka ja hyvä hallinto

Ihmisoikeuskeskus näkee myönteisenä tavoitelinjausten 12 ja 13 tavoitteet kehittää kansallista demokratiapolitiikkaa perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä. Demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, seurannan ja läpinäkyvyyden vahvistaminen, sekä tietoperusteisen päätöksenteon painottaminen, ovat myös tärkeitä tavoitteita. Tähän liittyen Ihmisoikeuskeskus katsoo, että ohjelmassa tulisi huomioida myös lainvalmistelussa yleiseksi ongelmaksi nousseet lyhyet lausuntoajat sekä esittää tavoitteita tähän puuttumiseksi. Riittämättömät lausuntoajat eivät mahdollista aitoa kansalaisyhteiskunnan ja muiden sidosryhmien kuulemista. Tämä heikentää osallistumismahdollisuuksia sekä sidosryhmien näkemysten asianmukaista huomioimista lainvalmistelussa ja päätöksenteossa.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,

- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapolitiittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosittelujen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Pursimo Mikko
Ihmisoikeuskeskus